

ПОЛІТИЧНА КОРЕКТНІСТЬ В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ КООПЕРАТИВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ

Алексенко С. Ф.

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Статтю присвячено виявленню мовних засобів вираження політичної коректності в англomовному медійному дискурсі при реалізації кооперативної комунікативної стратегії. У роботі розглянуто поняття політичної коректності та подано лексеми на позначення раси, національності, що вважаються етичними. У статті також наведені приклади вживання політично коректних лексем як інструменту кооперативної комунікативної стратегії в англomовному медійному дискурсі.

Ключові слова: політична коректність, раса, національність, медійний дискурс, кооперативна комунікативна стратегія.

The article deals with the language means of expressing political correctness in the English media discourse as the means of cooperative communicative strategy realization. The concept of political correctness has been tackled as well as politically correct lexemes denoting race and nationality have been provided. The article also dwells on the examples of political correctness norms application in the British and American mass media implementing cooperative communicative strategy.

Key words: political correctness, race, nationality, media discourse, cooperative communicative strategy.

Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується прагненням науковців комплексно, у контексті широких системних зв'язків із культурою та соціумом пояснювати мовні явища та тенденції їх розвитку. Мова – дзеркало багатьох суспільних відносин, у ній виявляються закономірності та суперечності розвитку соціуму взагалі та певних його прошарків зокрема. Політично коректна лексика – підтвердження цьому. З'явившись у мові як наслідок демократизації західноєвропейської культури і прагнення підтримувати взаєморозуміння і толерантність між різними народами, расами, статями, віковими та соціальними групами, цей лексичний пласт постійно розширює свої межі.

Політична коректність у мові базується на лінгвістичній гіпотезі Сепіра – Уорфа щодо залежності типу мислення і поведінки членів мовного колективу від типу категоризації світу і класифікації знання, представлених у певній мові. Розуміючи, що певні слова і словесні конструкції накладають обмеження на поведінку людей, послідовники гіпотези дійшли висновку, що лінгвістичний детермінізм, який виявився в роботах Сепіра та Уорфа, дозволяє шляхом встановлення спеціальних норм мовного етикету працювати над створенням єдиного комунікаційного простору і програмувати толерантну лінгвістичну (і не тільки) поведінку всіх учасників комунікації. Гіпотеза стала одним з головних фундаментів доктрини політичної коректності, що пропонує знаходження нейтральних або емоційно позитивних заміників образливих і табуйованих виразів, які зачіпають почуття і гідність індивіда, вражають його мовною нетактовністю або прямолінійністю відносно расової і статевої належності, віку, стану здоров'я, соціального статусу, сексуальної орієнтації, зовнішнього вигляду тощо [1, с. 215–216]. Звідси виникають різні види політкоректності: соціальної, расової, етнічної, сексуально-маркованої, гендерної.

Політкоректність тісно пов'язана з явищем політичної культури і є багатоаспектним мовним і лінгвокультурним феноменом, який доцільно досліджувати в медійному дискурсі, що найточніше

виявляє коливання політичного клімату в певній країні. Одним із найгостріших питань сучасного медійного простору є дотримання етнічної політичної коректності. Етнічна політична коректність вийшла за межі всім відомого “*Afro-American* замість *Negro*” і нині стосується людей різних національностей, расових і етнічних груп. Зважаючи на те, що політична коректність найчастіше спостерігається в публічних виступах чи текстах газет, що спрямовані на певне переконання та вплив на читачів / слухачів, вважаємо за доцільне розглянути вияви етнічної політичної коректності в медійному дискурсі через призму комунікативних стратегій.

Явище політичної коректності як основна риса передусім англomовного політичного дискурсу осмислюється в лінгвістичних дослідженнях і трактується як культурно-поведінкова мовна стратегія евфемізації [2; 3], соціокультурний процес [4; 5; 6], ідеологія [7], комунікативна поведінка [8]. Учені з’ясовують обсяг та зміст поняття “політична коректність”: від сукупності культурно-поведінкових і мовних норм та прагнення знайти нові способи мовного вираження замість тих, які зачіпають почуття і гідність індивіда [1, с. 215–216; 2, с. 4] до розгляду її як параної [9, с. 14] та загрози свободам кожного громадянина [10, с. 42]. Політично коректні терміни реалізуються з міркувань, по-перше, тактовності та поваги до будь-яких ознак іншості, а по-друге, егалітаризму, рівноправ’я. У політкоректності та будь-яких її типах – етнічному, гендерному, соціальному – закладена соціокультурна спрямованість на терпимість, толерантність до будь-чого, що відхиляється від соціально прийнятої норми, але при цьому вона часто обмежує політиків / державних діячів у прямому незауальованому викладі реального стану речей, ставлячи табу на певні, навіть украй важливі, проблеми соціальної чи демографічної ситуації країн, національні та етнічні непорозуміння та ставлення до емігрантів. Це мовленнєво-поведінкове явище виступає своєрідною цензурою політичного життя, яка реалізується через кооперативні комунікативні стратегії мовленнєвої поведінки.

У сучасних наукових розвідках питанню комунікативних стратегій дискурсу приділяється чимало уваги, проте одностайної думки щодо визначення поняття немає. Ми, слідом за дослідницею Т. Є. Янко, розглядаємо комунікативну стратегію як “усвідомлений вибір комунікативних намірів та розподіл квантів інформації за комунікативними складниками” [11, с. 29]. Науковець вважає, що комунікативна стратегія включає в себе вибір глобального мовленнєвого наміру, вибір компонентів семантики речення та екстралінгвістичної конституції, визначення обсягу інформації, співвіднесення квантів інформації про ситуацію зі станами свідомості комунікантів і фактором емпатії, визначення послідовності комунікативних складників, налаштування комунікативної структури висловлення на певний комунікативний режим і жанр.

У лінгвістичній літературі виокремлюють кооперативні (неконфліктні) та некооперативні комунікативні стратегії. Кооперативні стратегії втілюються в інформативні та інтерпретативні діалоги (полілоги) – поради, обмін думками, розповіді, повідомлення тощо. Некооперативні стратегії втілюються в конфліктах, суперечках, претензіях, погрозах, ухиляннях від відповіді тощо [12, с. 191]. Зважаючи на те, що мета політичної коректності – висловлення думки при мінімізації ризику виникнення конфлікту, найчастіше етнічні політично коректні терміни реалізуються через кооперативні стратегії. Проаналізувавши наукову лінгвістичну спадщину, пов’язану з вивченням політичної коректності, можемо стверджувати, що вона не була досліджена на предмет реалізації нею кооперативної комунікативної стратегії, що робить цю розвідку актуальною.

Мета статті – виявити мовні одиниці етнічної політичної коректності як засобу реалізації кооперативної комунікативної стратегії.

Автори лінгвокультурологічного явища політкоректності зазначають, що хоча рух за дерасилізацію суспільства розпочався у США в 50–60 роках ХХ століття, питання про те, як називати представників негритянського населення США, гостро стоїть дотепер. На сьогодні особливу популярність отримав термін “*Afro-American*”, який вважається більш доцільним, оскільки підкреслює зв’язок негрів-американців з рідним континентом.

Найменування інших національностей та етнічних груп також викликали суперечки. Так, у 1960 році вживання слова “Indian” було поставлено під сумнів, тому було запропоновано замінити його на “Native American” [13], подібна доля спіткала слово “Eskimo”, яке стали замінювати словом “Native Alaskan”, якщо мова йде про корінних жителів Аляски, або “Inuit”, якщо на увазі мається канадський ескімос [2]. Для позначення вихідців із Латавської Америки уживають два політично-коректних терміни: “Latino” (стосується країн, які колись були під римським пануванням: Італія, Франція, Іспанія тощо) та “Hispanic” (охоплює країни, що були підкорені Іспанією під час колонізації Американського континенту: Мексика, Центральна Америка і більша частина Південної Америки). Для позначення представників обох статей уживаються також терміни – “Latino” та орієнтовані на позначення представниць Латинської Америки – “Latina” [14, с. 76]. Слово “Jew” також набуло негативної конотації і тепер замінюється на політично коректне “a Jewish person” або “Hebrew”, що охоплює усе населення Ізраїлю, незалежно від релігійних переконань [2]. Існує думка, що слово “race” також варто вилучити із вжитку і замінити на політично коректні відповідники “ethnicity”, “nationality”. Це пояснюється тим, що існує лише одна раса – людська [13]. Отже, зміни в англійській мові, спрямовані на унеможливлення расової й етнічної дискримінації, сталися в основному на рівні лексики і стосувалися коригування назв представників різних народів і етнічних груп. Функціонуючи в медійному дискурсі, політично коректні терміни є інструментом комунікативних стратегій, адже вони допомагають створити безконфліктну атмосферу в суспільстві. Наведемо приклади використання етнічно політично коректних лексем у реалізації кооперативних комунікативних стратегій.

У статті британської газети “The Times”, присвяченій Бену Амі, читаємо таке: “Ben Ammi Ben-Israel was the leader of a group of black Americans who relocated to Israel in the belief that they were descended from a lost Israelite tribe. He was the spiritual leader of the African Hebrew Israelites, also known as the Black Hebrews, a group of Afro-Americans who abandoned the trials of inner-city life in Chicago for the promised land of Israel” [15]. В уривку йдеться про те, що Бен Амі був лідером євреїв негритянського походження, які вважали себе нащадками зниклого давньоєврейського племені. По-перше, варто зауважити, що в уривку етнічна політично коректна лексика стосується негроїдного єврейського населення. Для позначення негроїдної раси автор статті використовує політично коректні терміни “black Americans”, “Afro-Americans”, а для опису чорних євреїв уживаються словосполучення “African Hebrew Israelites”, “Black Hebrews”. Журналіст реалізує свій намір інформування через кооперативну комунікативну стратегію із залученням політично коректної лексики.

Відомо, що складниками комунікативної стратегії є намір, вибір мовних засобів, обсяг і якість інформації, комунікативний режим і жанр. У наведеному уривку автор має на меті повідомити короткі відомості про Бена Амі (діяльності якого і присвячена аналізована газетна стаття) і добирає для цього політично коректні терміни згідно з вимогами публіцистичного (газетного) жанру. Політично коректні лексеми є засобом реалізації кооперативної комунікативної стратегії, тому що вони, як і кооперативна комунікативна стратегія, відповідають модусу ввічливої поведінки. Також кооперативність є конститутивною ознакою комунікативної поведінки і виявляється в тому, що мовець / автор неминуче вбудовується в систему прийнятих у суспільстві способів картування та оцінки світу, тобто в систему культури. Це виявляється в тому, що для успішного спілкування необхідно користуватися так званою конвенційною мовою (зокрема використовувати політично коректну лексику), яка є відомою іншим членам суспільства, так само, як і знати про існуючі в соціумі погляди на світ і правила взаємин між людьми, національно-ціннісні орієнтири тієї чи іншої мовної особистості. Автор аналізованої статті бере це до уваги, реалізуючи таким чином кооперативну комунікативну стратегію.

Ще один приклад вияву етнічної політичної коректності знаходимо у програмі “The Kelly File Exclusive”, гостями студії якої були Білл Айерс, викладач в університеті Іллінойсу і колишній

лідер лівого радикального руху “Weather Underground” та Дінеш Д’Соуза, американець індійського походження, політичний коментатор. Під час інтерв’ю гості студії обговорювали разом із ведучою Мегін Келі, зокрема, питання винищення індіанців та дискутували, чи слід вважати його геноцидом. У ході дискусії Дінеш Д’Соуза озвучив досить дивну, на наш погляд, думку щодо історії колонізації Америки: геноцид проти індіанців – надумана річ, адже вони помирали в основному не від фізичного насилля, а від хвороб, завезених європейцями на північноамериканський континент, імунітету проти яких в індіанців не було. Крім того, Д’Соуза висловив занепокоєння зростанням хвилі так званого “антиамериканізму” в американському суспільстві, під яким він розуміє збільшення кількості осудливих думок з боку громадськості щодо дій американських урядів протягом кількох століть, спрямованих на представників тих етнічних груп, які не входять до так званої White Caucasian етнічної групи. З одного боку, оскільки програма проходить у форматі теледебатів, Дінеш Д’Соуза, намагаючись переконати співрозмовника, використовує кооперативну комунікативну стратегію і послуговується політично коректними термінами: Native Americans (на позначення індіанців), Afro-Americans (на позначення негрів) та Latino Americans (називаючи мексиканців), тим самим ніби визнаючи, що вони є рівноправними членами американського суспільства і варті поваги. Але з другого боку, такі кооперативні інтенції спілкування, що покликані базуватися на прагмакомунікативній структурі спільних намірів мовців із використанням ефективних мовних і мовленнєвих засобів, сходять нанівець, стикаючись з небажанням Д’Соуза визнавати геноцид проти корінного та завезеного на континент населення з боку білих колонізаторів. Така позиція доводить тезу про багатомірність, неоднозначність, суперечливість та невизначеність суті явища політкоректності в сучасному лінгводискурсивному просторі як складного утворення на тлі перетину численних політичних, етнічних, ідеологічних, морально-етичних та мовленнєвих чинників.

Питання політичної коректності є недостатньо висвітленим у лінгвістичних наукових студіях, тому потребує подальшого дослідження. Під впливом політичної коректності зазнав змін словниковий склад англійської мови, зокрема змінилися терміни на позначення рас, національностей та етносів. Ці зміни найбільш помітні в медійному дискурсі, який дає підстави стверджувати, що політична коректність є інструментом кооперативної комунікативної стратегії, мета якої – пошук “спільної мови” між комунікантами та безконфліктний (реальний або удаваний) обмін інформацією. Етнічна політична коректність, зокрема, спрямована на зменшення виявів расизму в мові та мовленні. Проте, чи здатна вона подолати расову дискримінацію у суспільстві, залишається невизначеним.

Література

1. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. – Москва : Слово, 2000. – 624 с.
2. Панин В. В. Политическая корректность как языковая и культурно-поведенческая категория: автореферат дис... канд. филол. наук / В. В. Панин. – Тюмень : Тюменский державный университет, 2004. – 19 с.
3. Вильданова Г. А. Эвфемия и принцип вежливости в современном английском языке: гендерный аспект : монография. – М. ; Берлин : Директ-Медиа, 2015. – 162 с.
4. Гуманова Ю. Л. Политическая корректность как социокультурный процесс (на прим. США) : дис. ... канд. социол. наук: 22.00.04 / Ю. Л. Гуманова. – М., 1999. – 157 с.
5. Остроух И. Г. Политическая корректность как опыт формирования толерантного сознания / И. Г. Остроух, А. В. Остроух. – М., 1996. – 272 с.
6. Палажченко М. Ю. Политическая корректность в культурной и языковой традиции (на английском и русском материале) : дис. ... канд. культурол. наук. – М., 2004. – 239 с.

7. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / Владимир Ильич Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. ? 477с.
8. Островская Т. В. Дихотомия Aggression vs Tolerance в русском и английском коммуникативном поведении / Т. В. Островская // Вестник Адыгейского гос. университета. – 2006. – № 1. – С. 198–201.
9. Jackson Junior J. Racial Paranoia: The Unintended Consequences of Political Correctness / John Jackson Junior. – NY : Basic Civitas Books, 2008. – 288 p.
10. Newfield C. What Was Political Correctness? Race, the Right, and Managerial Democracy in the Humanities / Christopher Newfield. – Chicago : The University of Chicago Press, 1993. – 40 p.
11. Янко Т. Е. О понятиях коммуникативной структуры и коммуникативной стратегии // Вопросы языкознания. – 1999. – № 4. – С. 28–53.
12. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – Київ : “Академія”, 2004. – 344 с.
13. Billings-Harris E. Politically Correct Language [Електронний ресурс] / Eleonora Billings-Harris. – Режим доступу : http://www.sideroad.com/Business_Communication/politically-correct-language.html
14. Allen I.L. Unkind Words: Ethnic Labeling from Redskinto WASP / Irving Lewis Allen. – Westport : Greenwood Publishing Group, 1990. – 154 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

15. BenAmi – BenIsrael [Електронний ресурс] / TheTimes. – 2 January, 2015. – Режим доступу : <http://www.thetimes.co.uk/tto/opinion/obituaries/article4311753.ece>
16. The Kelly File: Bill Ayers, Dinesh D'Souza Debate American Values [Електронний ресурс] / Youtube. – 23 July, 2014. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=dNyxY-vZ87A>